

această conștiință, fenomenul s'a putut petrece și invers, adică după pers. 1-a sing. să se formeze pers. a 3-a plural: *ei iesc(ă)*. Se știa că pers. 1-a sing. și a 3-a pl. (*eu sânt — ei sânt*) sunt la fel. Când a început să se folosească forma *eu iesc(ă)* la pers. 1-a sing., forma a trecut și la pers. a 3-a plural: *ei iesc(ă)*.

Forma *ei sunt* se folosește în aceleași cazuri ca *eu sunt, noi suntem, voi sunteți*.

MIRCEA ZDRENGHEA

ELEMENTE ROMÂNEȘTI ÎN LIMBA TURCĂ

Problema raporturilor lingvistice ale Românilor cu popoarele vecine și conlocuitoare, din punctul de vedere al influenței românești, a fost studiată, mai ales în ultimele două-trei decenii, și mai ales pentru unele limbi, cu multă competență; o expunere sintetică a stadiului actual al cercetărilor în acest domeniu se cuprinde în cap. *Vecinii* din monumentală lucrare a lui Sextil Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*. București, 1940, p. 256 ș. u., unde se dau suficiente indicații bibliografice¹⁾: la acestea ar mai fi de adăugat, pentru dialectul Armenilor din Ardeal, studiile lui V. Bogrea, *Glose românești în patronimiccele armenesti din Ardeal*, în „I-aiul Congres al filologilor români“ — București, 1926, p. 54 ș. u. și H. Dj. Siruni, *Cuvinte românești în dialectul Armenilor din Ardeal*, în „Ani“, I (1936), vol. II, p. 82—90, iar pentru graiul Ciangăilor, Jryö Wichmanns, *Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó und des Hétfalner Csángódialekts nebst grammatikalischer Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*, publ. de Balint Csüry și Artturi Kannisto. Helsinki, 1936 (Lexica Societatis Fenno-Ugricae, IV).

¹⁾ Despre românismele din limba turcă, serie: „Foarte mic e numărul cuvintelor românești în turcește: *boyar* „boier“, *kalaras* „curier“, *mukan* „cioban din Ardeal (mocan)“, *mamaliga*, *dalavere* „trasație“ (= *daraveră*, care, la rândul lui e decalcat după turcescul *alyşveriş*) și alte câteva“ (p. 318).

Despre influența limbii române asupra celei turcești s'au scris, în ultimii ani ai secolului trecut, două studii: al lui Dr. Franz Miklosich, *Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist.-Classe, Bd. CXVIII, V), Wien, 1889 și Gustav Meyer, *Türkische Studien, I. Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss., Philos.-hist. Classe), Wien, 1893. Numărul elementelor românești identificate de aceștia în limba turcă este într'adevăr foarte mic. Fr. Miklosich relevază printre altele: m a s a „Speisetisch“ (<masă, p. 10); vezi și proverbul turcesc *keçi masayı atlar, oğlak evi*, care pare traducerea literală a proverbului românesc *Capra sare masa, iada sare casa* (v. rev. *Limba Română* — Istanbul, I (1943), Nr. 5, p. 8).

Încercând să prezinte un tablou integral al cuvintelor românești împrumutate de limbile balcanice, Dr. Gorge Pascu, în *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève, Leo S. Olschki, 1924 (Biblioteca dell'Archivum Romanicum, Linguistica, Serie II, vol. 9) utilizează, pentru limba turcă, cele două studii amintite mai sus, însă în mod cu totul arbitrar. Și anume, G. Pascu consideră un mare număr de cuvinte latine drept românești, sau „latino-române“ (*lateinisch-rumänische*), cum le numește el, pe baza cărora stabilește etimologii de cele mai multe ori fantastice. După cum, de ex., îl derivase pe v. bulg. *cesari*, bulg. *car* din forma reconstruită rom. **țeasare* <lat. *Caesar*, tot așa, bazat pe materialul furnizat de G. Meyer, derivă turc. *tavla* <mr. *staulă* (<*stabula*>ngr. τᾱβλα nr. 371); turc. *istorpa, istropa* <mr. **stropă* (>lat. *strophă*, nr. 377); turc. ar. *fusat, fisat* <mr. *fusate*, dr. *fsat*, „sat“ (nr. 203); turc. *kasr* <mr. *castru* (nr. 70); turc. *furunğu* <mr. *furnigi* (der. din *furn*+suf. turcesc *-ği*!, nr. 201); turc. *iskemle, iskemni* <mr. *scamnu* (<*scamnum*>ngr. σκαμνί, nr. 347), etc.¹⁾.

¹⁾ În loc de orice comentariu, cităm cele spuse de marele balcanist danez Kr. Sandfeld în critica făcută lucrării lui Pascu, în studiul său *Balkanfilologien. En oversigt over dens resultater* (Copenhaga, 1925), p. 100.

Un studiu sistematic și complet asupra acestei probleme, așa cum a făcut de pildă Th. Capidan pentru limbile albaneză și bulgară¹⁾, dela Miklosich și Meyer încoace, după câte știm, nu s'a întreprins. O consultare atentă a numeroaselor dicționare turcești păstrate în Arhivele Statului, ar duce la rezultate surprinzătoare. În câteva din aceste documente, publicate de H. Dj. Siruni²⁾, am întâlnit câteva cuvinte românești neînregistrate până acum de lexicografii limbii turcești, pe care le redăm mai jos:

balta (pl. *baltalar*)³⁾ < *baltă*: *ande olan göller ve baltalar ve mevadd-ı-sa'ire bündan akdem Eflak nizamına mêmur hala cebecibaşı Elhac Mehmed zeyde mecdehn ve molla ta'in Ahmed...* („În privința lacurilor, bălților și a altora aflate acolo, s'au

blemer. Copenhaga, 1926: „După cum vedem, Pascu nu se sfiște să întoarcă lucrurile cu totul deandoselea și să schimonosească cu totul tabloul influenței pe care româna a exercitat-o asupra vocabularului celorlalte limbi balcanice“ (cit. după recensia dlui Șt. Bezdechi din *DR*, IV—2, p. 1286; cf. și Kr. Sandfeld, *Linguistique balcanique. Problèmes et résultats*. Paris, 1930, p. 64.

¹⁾ *Raporturile albano-române*, în *DR*, II, 468 ș. u.; VII, 151 ș. u.; *Raporturile lingvistice slavo-române, I. Influența română asupra limbii bulgare*, în *DR*, III, 129 ș. u.

²⁾ Colecțiile de documente publicate de H. Dj. Siruni, pe care le-am consultat, sunt: *O năvălire necunoscută a bandelor turcești în Țările Române la 1769. După documente turcești din Arhivele Statului*. Extras din „Revista Arhivelor“, Tom. IV—1. București, 1940; *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Țării Românești*. Extras din „Revista Arhivelor“, Tom. V—1. București, 1942; *Haşmetlû, Pe marginea titlaturii Domnilor români în cancelaria otomană*. Extras din „Hrisovul“, II (p. 139—202). București, 1942; *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică. Seria turcă*. Fasc. I (Nr. 1—28) de H. Dj. Siruni. București, Cartea Rom., 1943 (*Colecțiile Arhivelor Statului*).

³⁾ În transcrierea textelor turcești respectăm notația turcă actuală, pe care am adoptat-o și în citarea textelor transcrise de H. Dj. Siruni. Dăm aci literele particulare din grafia turcească actuală, cu corespondentele lor fonetice, așa cum le-a redat Siruni: ç se pronunță ĉ, c=ğ, dj, ș=rom. ș, g=g(h), ğ=? grecesc, ı (i fără punct) corespunde aproximativ rom. î, ö, ü=germ. ö, ü; d, ê, i, û, =a, e,

însărcinat intendentul șef al arsenalelor Elhağ Mehmed — ca să fie sporită gloria sa — numit imputernicit pentru ordinea Țării Rom. și molana Ahmed...“; document din 1178 Muharrem 13 (= 14 Iulie 1764), publ. în *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Ț. R.*, p. 9 și pl. II, r. 1—2, și în *Culegere de facsimile*, doc. 11 r. 5 și planșa resp.). — Cuvântul, probabil de origine traco-illyră (DA, s. v.), păstrat și în alb. *bal'te*, a trecut din română în ngr. βάλτα, βάλτη, βάλτος „Lache, See, Teich“ și chiar sub forma μπάλτα. „Das Wort ist allgemein verbreitet, aber unter der zweiten Form (βάλτα, βάλτος)“ (G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen mit historischen Vorbemerkungen*. München, 1902, p. 34). Cuvântul ngr. μπάλτα n'a putut da turc. *balta*, el însuși fiind un împrumut literar de circulație restrânsă (cf. și Ladislav Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*. Budapest, 1939, p. 19). Derivatul *băltină* a intrat și în bulg. *baltina* (Capidan, DR, III, 153, 230); **moșiye** (pl. *moșiyeler*) <moșie: *Silistre nazırım... serrişte ittihaz eyledigi kırkar hatve mahalların ân âsl ve tabî'î olmayub aherlerin kadîmi moșiyelerini mahza tezvîrat ile zabt...* („Nazârul Silistrei... a căutat pretexte și, bazându-se pe niște simple minciuni, a ocupat cei 40 de pași prevăzuți și a ocupat vechile moșii ale altora...“; document din 1177 Rebi-ül-evvel 1 (=20 Iulie 1763), publ. în *Culegere de facsimile*, doc. 10 și pl. resp. și *Acte turcești*, p. 13 și pl. III r. 2 și 3; tot aici pl. I, r. 3). — Cuvântul românesc, derivat din *moș* (Tiktin, DRG s. v.), a intrat și în bulg. *mošija* și der. *mošijerin* (Capidan, DR III, 232) și în ngr. μουσία „domaine“ (Lad. Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque*, p. 18).

Pe cale literară au pătruns unii termeni administrativi, precum: **vornik** <*vornic*, care a intrat și'n ngr. βέρνικος „gouverneur“ (cit. după G. Meyer, *Neogr. Stud.*, II, 74—79, de G. Pascu, *Rum. El. in den Balkansprachen*, p. 18; cf. și L. Gáldi, *op. cit.*, p. 18); **logofet** <*logofăt*; cuvântul a intrat și'n graiul Ciangăilor (cf. BL, VIII, 177); **ispatar** <*spătar*, cu *i* protetic¹); **ves**

¹) Cuvintele străine care încep cu două sau mai multe consoante, sunt adoptate de limba turcă, ca și în ungurește, cu *i* sau *u*

tiar < *vestiar*, *vistier*; **ustolnik** < *stolnic*, cu *u* protetic; cuvântul a pătruns și'n ngr. *στέλιχος* (cit. după G. Meyer, *Neugr. St.*, II, 74—79, de G. Pascu, *op. cit.*, p. 18); **komis** < *comis*: *Der-i-dövlet-i-mekine ârz-i-dai'i-i-kemine bu dir ki civer-i-Yerkökide²⁾ vaki' memleket-i-Eflak³⁾ metropolidi Liğor⁴⁾ ve Rımnik ve Buze⁵⁾ piskoposlari ve boyaranından Kostantin Ban ve Dimitraško Vornik ve Pirvul Vornik ve Mihal Loğofet ve Toma loğofet ve Dimitraki Ispatar ve Bade vestiar ve Kostantin Isterian vestiar ve Kostantin Katarci kolçar ve Istejanaki ustolnik ve Radul komis nam boyarlar...* („Grigorie, mitropolitul Țării Românești aflătoare în apropierea Giurgiului, episcopii Râmnicului și Buzăului și boierii Constantin Ban

protetic, cf. mai jos *Istefanaki* „Stefanachi“, *Isterian* „Sterian“, *Istefan-voyvoda* (v. *Haşmetlû*, p. 182), *Iskerlet* „Scarlat“ (*Culegere de facs.*, 7).

²⁾ *Yerköki*, *Yergöghi* sau *Yergöi*, numele sub care apare Giurgiu în doc. turcești, înseamnă „rădăcină de pământ, speclă“ (cf. Siruni, *Acte turcești*, p. 6 și *O năvălire necunoscută*, p. 62).

³⁾ Pl. *Memlekeiten* („cele două țări“) era numele ce se dădea celor două Principate. Pentru denumirea Țărilor Românești, v. *Haşmetlû*, p. 151—153.

⁴⁾ Pentru felul cum apar numele de persoane românești în documentele turcești, v. în deosebi *O năvălire necunoscută*, p. 31 ș. u.

⁵⁾ Merită să fie relevat felul cum apar numele de localități românești în documentele turcești: *Bukreş* și *Bükreş* (= București; *Culegere de facsimile*, doc. 4, 5, 7), *Tirğoişte* (= Târgoviște, *ib.*, doc. 12), *Piskulipure* (= Piscul lui Iepure, *ib.*, doc. 5), *Kadrarosani* (= Căldărșani, *Acte turcești*, p. 9), *Kakami* (= Căcămeiul, *ib.*, p. 9 și 34, *Marcnan* (= Mărgineni, *ib.*, p. 9), *Çokeşt* (= Ciocănești, *ib.*, p. 10 și 34), *Boça* (= Borcea, *ib.*, p. 10), *Moşte* (= Mostiștea, *ib.*, p. 10 și 36), *Kiriragölü* (= Criva, *ib.*, p. 18), *Kale-Ban* (= Calea Banului, *ib.*, p. 7 și 19), *Ului* (= Urliuiu, *ib.*, p. 39), *Filodorin* (= Florentinul, *ib.*, p. 27 și 35), *Valen* (= Văleni, *O năvălire*, p. 23 și 62), *Tutakan* (= Turtucaia, *ib.*, p. 38), apoi *Galaçoi*, *Çupelniça*, *Podliça* (*Acte turcești*, p. 10, 19 și 35), *Kolça*, *Olteniça*, *Dunariça* (*O năvălire*, p. 32, 39, 54) pentru: Gălățuiul, Ciupelnița, Podlița, Colțea, Oltenița, Dunărița (cu *č* > *ĉ*, cf. Fr. Miklosich, *Die slavischen, magyarischen u. rumunischen Elemente im türkischen Wortschatze*, p. 25). Nume de localități neidentificate: *Nikorine* (*Acte turcești*, p. 10 și 38), *Ralet* (*ib.*, p. 10), *Oiaş* (*ib.*, p. 10), *Rulniç-Bogazi* și *Şulni* (*ib.*, p. 19).

și Dimitrașcu vornic și Pârvul vornic și Mihail logofăt și Toma logofăt și Dimitrache spătar și Badea vistier și Constantin Sterian vistier și Constantin Catargi clucer și Ștefanache stolnic și Radul comis și alți boieri au venit în fața ședinței sacre...“; document din 1177 sfârșitul lui Muharrem (=1—10 August 1763), publ. în *O năvălire necunoscută*, p. 22—24 și planșa dela p. 23, și *Culegere de facsimile* doc. 8 și pl. resp.).

În sfârșit, tot aici e locul să relevăm câteva cuvinte românești pătrunse în limba Turcilor și Tătarilor din Dobrogea, pe care le-am întâlnit în cele câteva pagini de folklor tătăresc și turcesc din Pervelia (jud. Constanța), pe care le-a publicat I. Dumitrescu în primele volume din *Analele Dobrogei* — Constanța: tăt. **babî**: rom. *babă* (pronunțat *babî* în județele Constanța și Tulcea, v. ALR I, vol. II, h. 196, punctele 679, 986 și 988):

Bâr babî bacârar

Giümlé alemni șacârar

(„O babă strigă / Și toată lumea se adună“; ghicitoarea a 20-a (*Cântecul hogii la geamie*), în *Anal. Dobr.*, III (1922), p. 314). Cuvântul a trecut dela noi și'n graiul Ciangăilor (cf. BL, VIII, 177); turc. **doctor**: *doctor*; *Aman, doctor, geanâm gęghirâm, doctor* („Vai, doctore, sufletul și ficatul meu, doctore“, într'un *Cântec turcesc*, în *Anal. Dobr.*, II (1921), p. 262); turc. **malai**: *mălaiu*:

Alailen

Malailen

Bir top sarailen

Ne istersân?

(„Mătușă / Cu mălaiu / Și cu un pumn(?) de palate / Ce vrei?“, în jocul turcesc *Alailen, malailen*, publ. în *Anal. Dobr.*, III (1922), p. 314). Cuvântul românesc a fost împrumutat și de Unguri și Bulgarii din Bănat (Capidan, DR, III, 225); tăt. **German**: *German*:

Vat, cudai, curtar bâzni

Șu Germanân colândan

(„Vai, Doamne, scapă-ne pe noi / Din mâinile Germanilor“, în *Anal. Dobr.*, II (1921), p. 261; *ibid.*, în notă, colecționarul spune

că: „In loc de *Germanân*, e mai bine zis *Alemanân*, cuvântul adevărat cu care numesc Tătarii pe Germani“); tăt. **Mocan**: *mocan*:

Bâr chicichene duchean

Iși tolî Mocan

(„O prăvălie mică / Plină toată de Mocani“, în ghicitoarea a 54-a (*Cutia cu chibrituri*), în *Anal. Dobr.*, III, p. 381); cuvântul, după cum se știe, a intrat și'n ung.: *mokányi*; tăt. **nani**: *nani*:

Capânân șeci șiltârai

Șelebânân cozi ghiltârai

Șelebân, nani (refren)

(„Veriga ușii se sgâlțâie / Ochii celui drag sclipeșc / Nani, dragul meu“, în *Anal. Dobr.*, II, p. 264; *ibid.*, nota 2: „Nani are același înțeles al românescului „nani“, când se leagănă copiii“).

Același I. Dumitrescu, în niște *Insemnări despre Tătarii din Pervelia*, publicate în *Analele Dobrogei*, II (1921), p. 116, vorbind despre porecelele pe care și le dau Tătarii între ei, citează *aeroplan*, dată unuia căruia îi tot plăcea să vorbească despre aeroplanele ce le-a văzut în timpul războiului. Un individ mititel de statură și îndesat, era poreclit „*mormoloc*“.

Materialul prezentat în paginile de mai sus este, firește, cu totul incomplet. Anchete lingvistice făcute printre Turcii și Tătarii dobrogeni, cercetarea colecțiilor de folklor, examinarea atentă a dicționarelor și a fondului extrem de bogat de documente turcești păstrate în Arhivele Statului ar da la iveală lucruri noi și importante, atât pentru turcologie cât și pentru cultura română, deopotrivă.

VLADIMIR DRIMBA

PARALELE SINACTICE ȘI FRAZELOGICE TURCO-ROMÂNE

În *Bulletin Linguistique*, VI (1938), p. 237—238, Leo Spitzer releva *Quelques parallèles turcs pour des phénomènes syntaxiques roumains*, în trei note sugerate de cartea savantului da-